

Blandekonomin framtid

Blandekonomin har ingen säker framtid, men vår ekonomiska medarbetare sedan flera år pol mag Danne Nordling. Sverige står inför så svåra ekonomiska problem, att det blir lätt för socialdemokraterna att starta en vanstyreskampanj utan like. Många väljare kommer inte att förstå, att den borgerliga regeringen fått taga över vad den förra regeringen lämnat efter sig, och därmed kan 1979 års val förloras. Sker det, kommer renlärliga socialister att få mycket lättare att gripa makten. Författaren går igenom olika problem, vart för sig, och diskuterar konstruktiva lösningar. Men det är tydligt att inga lösningar i dagens hårda läge är lättköpta, samtidigt som de måste genomföras snabbt.

Med en borgerlig regering borde blandekonomin bevarande vara garanterat. Men regimskiftet behöver när allt kommer omkring inte alls innebära att vårt pluralistiska samhällssystem kommer att kunna överleva de närmaste decennierna. Den socialdemokratiska regeringens lättsinniga ekonomiska politik har lett till svåra ekonomiska problem för Sverige. Det finns en risk för att åtminstone någon procent av väljarkåren kommer att uppfatta de kommande ekonomiska svårigheterna som orsakade av den borgerliga regeringen. Och det kan få betydelse för valutgången 1979.

Den socialdemokratiska oppositionen kan sålunda få chansen att vinna valet på en vanstyreskampanj utan like. När valet väl är vunnet, kommer den socialistiska regeringen med största sannolikhet att förklara att alla tidigare svårigheter berott på kombinationen av en borgerlig blandekonomi och en borgerlig regering. Mot denna bakgrund blir det svårt att opponera mot de mera renlärligt socialistiska reformkrav som redan nu finns inneboende i det socialdemokratiska partiet.

Slaget för blandekonomin är inte vunnet med 1976 års val. Även 1979 måste gå i borgerlighetens tecken. Detta val avgörs i sin tur av koalitionsregeringens förmåga att undvika ett ekonomiskt krisläge strax före valet. Det betyder att de ofrånkomliga svårigheterna måste tas nu – dvs främst i år. Om regeringen kan sanera ekonomin nu borde situationen kunna bli någorlunda tillfredsställande till 1979. Men om man väntar, är det fara värt att situationen bara försvåras, så att de borgerliga får gå till val 1979 med tex

momshöjning, devalvering, valutakris och statlig inkomstpolic i bagaget.

Kostnadsläget och lönekraven

Koalitionsregeringens första problem som genast måste lösas är Sveriges alltför höga kostnadsläge. Lönekostnaderna ökade under perioden 1974–1976 med 67 procent, samtidigt som näringslivets produktion steg med fyra procent. Även i utlandet steg kostnaderna kraftigt men inte lika mycket som i Sverige. Följden blev att de svenska företagen blev tvungna att höja priserna mer än sina utländska konkurrenter. Detta medförde naturligtvis att efterfrågan på svenska produkter inte utvecklades i samma takt som världshandeln i övrigt. Sverige fick således vidkännas en betydande förlust av marknadsandelar under 70-talet, vilket bidrog till obalansen i utrikeshandeln.

För att undvika en devalvering – främst en nedskrivning av kronan gentemot D-marken – måste ökningen av lönekostnaderna 1977 och följande år begränsas starkt. I praktiken innebär detta att vi helst bör uppnå en långsammare kostnadsstegringstakt än Västtysklands, och i sämsta fall får vi nöja oss med att hålla samma takt. Det torde emellertid inte vara särskilt enkelt att komma ner till en så låg takt som 7–9 procents lönekostnadsökning 1977. Redan nu ökar arbetsgivaravgifterna med 4,5 procent, och löneglidningen kan förutses bli av samma storleksordning. Det betyder att ett allvarligt menat krav på en "normalisering" av lönekostnadernas ökning starkt ökar risken för

en storkonflikt på den svenska arbetsmarknaden.

Naturligtvis ser det inte bra ut om en borgerlig regering som vill framstå som löntagarvänlig driver en politik som kan påstås vara orsaken till den första "storstrejken" i Sverige sedan Saltsjöbadsöverenskommelsen 1938. Men regeringen kan å andra sidan knappast visa undfallenhet mot samhällsekonomiskt oansvariga lönekrav, vilka inte kan uteslutas ha ställts med politiska bavsikter. För en fackföreningsrörelse, som mer och mer börjat likna ett politiskt parti, bör det utgöra en viss frestelse att agera så att den borgerliga regeringen tydligt får visa sin "oduglighet" och sina "dåliga relationer" till löntagarnas organisationer. Koalitionsregeringen kan här hamna i ett svårt dilemma, där uppenbarligen endast en beredvillighet att ta obehagligheterna nu kan rädda ekonomin på längre sikt.

Skatteomläggningar

En utväg ur detta dilemma vore att göra de fackliga organisationernas höga krav inaktuella genom att garantera en viss begränsad köpkraftsförbättring och ställa i utsikt skattejusteringar under året, som oberoende av det faktiska utfallet av avtalsförhandlingarna och de därefter uppkommande prisstegringarna skulle ge löntagarna t ex 2 procents reallöneökning efter skatt. Enklart att uppnå detta är att sänka momsens med en lämplig procentsats.

Om lönekostnaderna trots denna garanti stiger kraftigt, så att importen hotar att stiga med växande underskott i bytesbalansen som följd, blir däremot en momshöjning ak-

tuell. Dessutom måste regeringen i detta fall göra något åt kostnadsläget. Den konventionella åtgärden, som dock ingen säger sig önska, är en devalvering av kronan. Konkurrenskraften förbättras härigenom men priserna stiger på importerade varor. Tillsammans med en momshöjning kan det bli fråga om mycket kraftiga prisökningar.

En mera okonventionell metod i en situation med hotande devalvering vore att reducera arbetsgivaravgifterna med tex 10 procent. Fortfarande skulle dock en viss höjning av momsen erfordras för att inte hushållens köpkraft och den vägen också importen skulle stiga för kraftigt. Operationen skulle kunna framställas som en skatteomläggning som gynnar konkurrenskraften: en övergång från arbetsgivaravgifter, som drabbar exporten, till mervärdeskatt som drabbar importen.

Ett problem kommer dock sannolikt att uppstå. En skatteomläggning av detta slag betyder i praktiken att statens inkomster sjunker och budgetunderskottet ökar. I den gamla regeringen fanns det statsråd som var hårt fixerade vid tanken på totalfinansiering. De borgerliga, som på 30-talet hade föga förståelse för keynesianska tänkesätt, har på 70-talet varit förespråkare för en konjunkturstabiliserande finanspolitik där skatterna kan ändras. Trots detta har den borgerliga regeringen ökat sina egna svårigheter genom att höja arbetsgivaravgifterna ytterligare 1,5 procent för att "finansiera" skattereformen 1977. Vitsen med skatteomläggningen var ju att dämpa företagens kostnadsökning vilket en höjd arbetsgivaravgift knappast kan bidra till.

Också en höjning av arbetsgivaravgiften till sjukförsäkringen, som behövs för att täcka de ökade utgifter som den allt större frånvaron orsakar, leder till just det som regeringen vill undvika: inflation och försvagad konkurrenskraft.

Inflationen

Inflationen är nästa stora problem som regeringen måste komma tillrätta med om blandekonomin skall ha någon framtid. Redan Lenin förutsåg att det säkraste sättet att undergräva de icke-socialistiska ländernas ekonomier var att förstöra deras penningvärde. Marknadshushållningen kan helt enkelt inte fungera om prissystemets informationsfunktion sätts ur spel genom inflationen. Till viss del kan inflationen bekämpas med samma medel som det alltför höga kostnadsläget, eftersom det är de alltför snabba höjningarna av löner och arbetsgivaravgifter som är huvudorsaken till prisstegringarna. Men en devalvering som ökar konkurrenskraften ökar också inflationen. En sänkning av arbetsgivaravgifterna är då bättre som en tillfällig åtgärd. Sist och slutligen måste emellertid lönehöjningarna anpassas till den verkliga produktionsökningen för att prisstegringarna skall normaliseras.

En lugnare löneökningstakt förutsätter indexreglerade skatteskalor – även för de högavlönade. Ingen löntagargrupp skall behöva kräva extra stora löneökningar för att kompensera sig för inflationens skattehöjande effekter. Sådana krav smittar annars lätt av sig till grupper som redan får kompensation för inflationen. Att indexreglera skatte-

skalorna är dock inte alldeles enkelt ur teknisk synvinkel. Faran är att indexjusteringen knyts till en alltför optimistisk och därmed för låg bedömning av de under varje år kommande pris- och löneökningarna. Om så skulle ske kan löntagarnas förtroende för indexregleringen minska med inflationsdrivande kompensationskrav som följd.

Med en indexreglering kan man komma åt skatteprogressionens kollektiva skadeverkningar men inte de individuella effekterna. Blandekonomin som ekonomiskt system påverkas kanske inte så mycket av att vanliga löntagare drar sig för att arbeta övertid eller i skift eller av att de undviker "extraknäck" och befordran på grund av det ringa ekonomiska utbytet. Men om det blir alltför svårt att rekrytera högre tjänstemän och experter till företagen, samtidigt som nyetableringen av företag sjunker, påverkas hela det blandekonomiska systemet. Vi riskerar att de nyss nämndas funktioner övertas av ett betydligt större antal byråkrater, som med sina begränsade förutsättningar inte kan komma med några ekonomiska eller tekniska innovationer.

Kanske ännu allvarligare är de höga marginalskatternas tendens att motverka arbetspecialiseringen. Varutillverkningen kan rationaliseras och göras relativt billigare, men mera tjänstebetonad verksamhet blir ständigt allt dyrare. Samtidigt är det denna verksamhet som amatörer har lättast för att utöva. Att anlita specialiserade hantverkare är för många uppgifter klart olönsamt även för mindre händiga personer, om de kan ta ledigt från det egna arbetet och utföra uppgifterna själva. Snart blir kanske det enda sättet

för specialisterna att konkurrera med alla "gör-det-självare" statliga subventioner eller statligt övertagande av tjänsteverksamheten. Redan nu är sjukvård och skolor i privat regi oerhört dyra. Inom kort går antagligen tex körkortsutbildningen samma väg. Ingen har snart råd att anlita privata körskolor om de ej subventioneras på något sätt.

Politiken mot näringslivet

För närvarande är det inom industrin som de största ekonomiska problemen finns. Det är inte bara kostnaderna som är för höga, utan det föreligger också problem med den svaga produktivitetens utvecklingen. En viktig orsak till detta är den stagnerande investeringsverksamheten. För att Sverige skall uppnå balans i utrikeshandeln under början av 80-talet måste investeringarna öka oerhört kraftigt efter de senaste årens stillastående. Detta kräver ett ökat sparande här i landet. Detta sparande får inte bara ske genom inlåning i bankerna. Företagen måste få en ökad andel riskvilligt kapital för att deras skuldsättningsgrad skall kunna minskas.

Enklarest att uppnå detta vore att föra en lönsamhetshöjande ekonomisk politik gentemot företagen. De ökade vinsterna kan företagen sedan använda till investeringar på vanligt sätt. Att detta skulle ge upphov till fördelningspolitiska problem till nackdel för löntagarna, som många tycks tro, är inte bevisat. Företagsvinsterna har en helt obetydlig inverkan på samhällets välfärdsfördelning, eftersom bara en försvinnande liten del av vinsterna delas ut till kapitalägarna. Om väljarna bara fick veta sanningen om fö-

retagsvinsterna, borde det bli politiskt möjligt att föra en vinstbefrämjande politik.

Ett annat sätt att skapa förståelse för ökade vinster är en medveten ökning av aktieägandet hos de breda löntagargrupperna. Men i så fall finns det inte tid att avvakta "utredningen om löntagarna och företagens kapitaltillväxt". Aktieägandet måste utökas snarast möjligt. Ett sätt vore att utvidga det redan existerande "nya lönsparandet" till att också omfatta placeringar i aktier. Möjligheten till en stor lotterivinst borde rimligtvis uppväga många människors rädsla att förlora pengar på aktiernas kursfluktuationer. Dessutom torde en statlig kampanj till förmån för aktieköp ha en mer positiv inverkan än motsvarande insatser från organ som uppfattas stå "privatkapitalet" nära.

Ökade aktieköp kommer att bidra till en mer positiv syn på företagsvinsternas roll i blandekonomin. Men aktieköpen tillför också näringslivet riskvilligt kapital mera direkt. Dessutom skulle ett system för spridning av aktier, som införs före 1979 års val, i någon mån bidra till bevarandet av blandekonomin i den händelse en socialistisk valseger skulle inträffa 1979. Ju fler vanliga löntagare som äger aktier, desto svårare måste det vara att konfiskera deras tillgångar med hjälp av löntagarfonder uppbyggda enligt meidnerprincipen.

Hoten mot blandekonomin

Det kan naturligtvis hända att den borgerliga regeringen inte kan enas om en resolut näringslivsvänlig politik. Krisföretagen blir då allt fler och regeringen får enligt känt mönster göra den ena "brandkårsutryckningen" efter den andra. Regeringen måste då subventionera de företag som drabbas av dess egen restriktiva politik. Sverige kommer i så fall uppenbarligen att följa i Englands fotspår. Även om de borgerliga skulle klara 1979 års val, kan en sådan blandekonomi knappast verka särskilt tilltalande.

Om däremot den ekonomiska politiken lyckas, finns det kanske ännu ett hot mot blandekonomin, nämligen folkpartiets något grumliga tankar om att ge "arbetet en med kapitalet likvärdig ställning". På längre sikt skymtar ett gigantiskt socialt experiment med en löntagarstyrd ekonomi för att tillgodose kraven på "ekonomisk demokrati". Sannolikt kommer detta dock knappast att kunna förverkligas – om inte av andra orsaker så genom de svåra ekonomiska problem som skulle uppstå.

Slutligen måste problemet med energiförsörjningen lösas på något sätt. Om kärnkraftsutbyggnaden stoppas, kommer inte energin automatiskt att räcka till. Det behövs då rigorösa ransoneringsinsatser, som av allt att döma kommer att ge upphov till en ny form av statlig planhushållning. Även på denna punkt förefaller alltså blandekonomin framtid att vara ganska oviss.

